

Hvis jeg leser alle bøkene dine, vet jeg alt om deg

Cecilie Løveid

Gamle Bergen, 30. september 2022

Alle vet at brønner er magiske.

DET VAR BARE NAVNET som var blått. Brønnen selv var svart eller sølv, eller flaskegrønn eller myrbrun. Det hadde en gang vært et blåmalt lokk på. Derfor sa de: den blå brønnen. (...)

Jeg tror at jeg er nødt til å tilegne denne teksten til min mor, Ingrid. Torborg Nedreaas var fremdeles en ung piano-studerende da min mor ble født. Men etter hvert har de kommet til å bli noenlunde samme generasjon. Den ene født noen år før stemmeretten og den andre noen år etter.

Mye rart kan komme opp av brønner. Hvis de er blå, er de altså poetiske. Hvis en roman har en blå brønn i tittelen, blir det da bare en roman med et poetisk navn? Romanforfattere er liksom mer redelige enn poeter. De faller ikke i brønner. Men alle vet at forfattere er magiske, magiske for alle som har

lest så mye og så lenge at de godt vet at det er ekte mennesker som skriver bøkene. Men, selv om mange later til å tro at det går an å vite *alt* om forfatteren for tiden, vet ikke jeg alt om forfatteren bare ved å lese bøkene hennes. Heller ikke ved å treffe henne. Heller ikke ved å forske på henne dag og natt.

Nobelprisen, statistikken

Jeg sitter med langlistene til Nobelprisen i litteratur gjennom tidene. De ligger på Svenska Akademien. Listene er i det fri nå, helt frem til 1970 er de i det fri. Jeg leter etter Torborg Nedreaas. Nominert av professor Herr Olsson eller Herr professor Beyer? Nei. Ikke på noen liste. Ikke nominert av noen. For det skal bare slås fast med det samme: Omtrent null kvinner står på de listene! Der er muligens ikke mange rene mannslistene der, men forholdet ligger omtrent på hundre menn og to–tre kvinner årlig. Kravet, eller drømmen om kvinnelige nobelprisvinnere var faktisk fåfengt opp til nå. De var ikke nominert. Synes du at det er rart at jeg overhodet tenker Torborg inn i den fame-hallen? Nei, det er kulere å være mann, tenker jeg, etter at jeg akkurat har lest et dybdeintervju med Annie Ernaux og et annet med Mathias Faldbakken. Annie E. om kvinnelivet og Mathias F. om kunstnerlivet.

Er jeg «løsrevet fra virkeligheten»; har jeg blitt gal? Jeg har et oppheng: statistikkene mine. Jeg vet om flere kvinner enn meg som teller manns- og kvinnenavn på alle lister, i alle navneregistre de kommer over. Det er blitt en hobby. En forbløffende utbredt fritidssyssel. Gjett for hvem?

Papirdukkene mine, en annen hobby

Jeg tegner og klipper meg et papirdukke-sett av alle de forfatterinnene som jeg leser om, de som jeg gir tiden min til. Gøy håndarbeid under leselampen. Jeg kan for eksempel lage en aristokratisk dukke med tyrolerfrisyre i kornaksflette rundt hodet, i japansk mote og med musikkutdannelse, et nervøst sammenbrudd, wienerkafé, Burgtheater-premierer, perverse leker, kosebamser, knullende mennesker i harepus-kostymer, og til og med en nobelprismedalje i litteratur! Men uten å reise til Stockholm. Hun gynger heller i en stor glasskule hjemme hos seg selv i Wien, med pressekorps. Dukken heter *Elfriede Jelinek* 2004.

Eller jeg klipper en mer beskjeden *Lorine Niedecker*-papirdukke, en poetinne fra en sump («The Brontes had their moors, I have my marches», som hun sa) i Wisconsin, eller Upper Mid-West; vannrotter, sverdfisk, korrespondanse med Ezra Pound og et avantgardetidsskrift som *så* henne, og jeg klipper ut utstyret til vaskekonen Lorine som rengjør på en skole, og til slutt en forgjeves hjertestarter: «What horror to awake at night and in the dimness see the light. Time is white mosquitoes bite I've spent my life on nothing» og ingen priser innen desember 1970, året da Lorine Niedecker, «det 20. århundres Emily Dickinson», døde plutselig og uten oppmerksomhet.

Sylvia Plath-papirdukke: En bikubelund, en seng på hospital, elektrosjokk-utsyr, men «stunning» i hvit bikini mot solbrun hud (som forresten Jelinek har utstyrt henne med også, i et *Prinsessestykke*), en osteklokke med en pike inni, og en 50–60-talls gasskomfyr med åpen stekeovnsdør.

1963. Jeg kunne fortsette sånn. Med Emily Dickinson, Jane Austen, søstrene Brontë, og kanskje lager jeg en dag en papir-

dukke som heter *Inger Christensen*: Jeg prøver meg med saks: klipper ut et par konesko, langsyntbriller, sigaretter, en flaske hvitvin, en skrivemaskin med ordet «Det» på arket i valsen, et enormt bibliotek i en lang gang på Dag Hammarskjølds Allé, et byskjold fra Vejle, et dekorert renessanseværelse, og en sommerfugl-sverm over Brajcinodalens middagshete luft, for eksempel, en begynnelse bare?

Jeg trekker frem et nytt papirdukke-ark: Karen Blixen: Fjellet Ngong, rifle & løve, et privatfly, Rungstedlund, boken *Seven Gothic Tales*, arsenikkdråper ...

Og ikke glem Dorthe Engelbretsdatter!
Men Torborg? Torborg-papirdukken?

*

Poenget er ikke at det tilsynelatende ikke går an å lage en Torborg-papirdukke. Ingen slipper unna sin egen epoke. Jeg kan lage et sånt ark, og jeg gjør det gjerne med det samme: *Nygårdsparken med svaner og fontene? En sky med bergensregn? En miniatyr av bybrannen i Bergen i 1916? Elegant hånd med sigarett i munnstykke? Orgelmusikk, partituret av en BACH-komposisjon, Kremls løktak, KGB? En måne i måneskinn!*

For med Torborg Nedreaas er alt jeg vet om henne, og alt som glemmes, alene i rommet med meg. For henne traff jeg. I Bergen hvor jeg kommer fra og bor. Og min mors begeistrede stemme. – Skal du treffe henne! Å, åååå!

Skal hun glemmes med alle som kjente henne? Det må finnes mye materiale et sted. Hun kunne hatt et institutt. Har hun? Men hvor befinner det seg, og hvordan kan det komme for dagen?

Har Nasjonalbiblioteket dette materialet, tenker jeg.

Det må komme dit i kasser og kassetter, for at de nye skal bli kjent med henne, de som *ikke* vokste opp på tretti-, førti- og femtitallet, de som *ikke* leste Herdis-bøkene som tolvåring-er, som *ikke* hørte hennes foredlete halvbarske bergensk i radioen på jenterommet, de som ikke hadde Laila Aase som norsklektor på «*Katten*», de som her og nå ikke vet at vi hadde denne fantastiske forfatterinnen levende iblant oss. For hun er ikke så veldig levende iblant oss.

Jeg snakker om kanonisering

Jeg snakker ut fra en dum tanke jeg har tenkt i mange år, og som jeg gjerne skal ha vasket ut av håret, nemlig at kvinnelige forfatterskap har vært lagt ut i skogen for å dø.

Som barn født med misdannelser og mangel på levedyktighet. Utenfor det litterære fellesskapet har de fleste vært. Eller de kommer med på listene over mannlige forfatterskap som informanter i personregisteret, hvis de har levd med en mannlig forfatter. Vært søster, elskerinne ...

Noe forsinker oss! Som om vi ikke har noe å by på når vi ikke lengre er debutanter, friske og vakre, men viser oss å være dyre å «abonnere på». Gale og drikkfeldige er vi også, og det er mye verre enn de mannliges drikkelumor.

Likevel ble det dannet et Nedreaas-selskap. Det finnes et anstendig selskap for enhver god forfatter, kan man tenke. Kanskje nettopp derfor, men det trengtes ett til Torborg Nedreaas. Da det ble dannet, skulle jeg skrive litt om «mitt møte med» Torborg. Hvorfor skulle jeg det? Kunne jeg bidra? Jeg var bare debutant den gangen, og ikke det engang, da jeg møtte henne første gang på Wesselstuen i Bergen,

inklusive sigarett i munnstykke. Jeg kom fra en familie som satte de radikale forfatterne høyt. De var omgangsvenner av kommunist-Meyerne. Det var imidlertid lenge før jeg ble født, så her snakker vi privat mytedannelse på kjøkkenet over fiskebollene. Men jeg må spørre meg selv om det er sant at jeg møtte henne. Møtte jeg ikke bare representasjonsutgaven?

Utopier

Denne dagen ser jeg i uke-kalenderen min som vanlig. Boken for året 2022 har fått navnet *In Another World*, (The Redstone Diary). Jeg skal notere Torborgs fødselsdag 13. nov. For 13. november 1976 var jeg i syttiårsdagen til Torborg Nedreaas! I år var det jeg som var sytti helt til 21. august. Tilfeldigvis får jeg lyst til å se nærmere på ukens tilbud om utopier. Kalenderen har en rekke gode bidrag. Det kvikker. Det virker adekvat akkurat nå, uten at jeg helt forstår hvorfor. Å leve etter utopier ... kanskje det føles nødvendig?

Denne *In Another World* er ikke akkurat en feministisk kalender. Jeg burde vel ha hatt den feministiske varianten!

Hvordan var det da på førtitallet, femtitallet? Da var det bare et spørsmål om tid, så skulle frigjøringen komme. Frigjøringen skulle komme. Samfunn. Seksualitet.

Markens grøde, reisene i verdensrommet.

De var troende. Jeg ble sendt i ungpioneren.

Det har skjedd mye siden.

Jeg husker stemningen. Et bilde av min mor Ingrid, den fagforeningsbetrodde på LO-kongress med bare menn omkring

seg. Hundrevis av mannfolk. Mange ser ut som *George Grosz*-karikaturer, så fæle så de altså ut. Viktigperer.

Og hva handlet pike-livet mitt om. Å gjøre min mor lykkelig? Å gjøre noe for fellesskapet? «Driven» kommer fra et sted, stedet der man skulle befri kvinnene for skam, for kvinnehat og klassehat. Mødrene skulle reises. Aldri mer krig! Min mor levde i forhold til disse utopiene. Et år sto jeg på fortauet med skuelystne, da min mor dukket opp under en *Fri abort*-fane.

Jeg vet om skammen din, Torborg. Jeg vet om det vondeste du opplevde. Vet jeg? Jeg kjenner den, jeg føler den. Du har skrevet om dette. I alle fall har du forsøkt. Du har gjort og sett og følt de samme tingene som jeg har, Torborg Nedreaas. I en tidligere fase, som min mor òg gikk gjennom. Men det slår meg at uansett hvor mye man leser et forfatterskap, får man vel bare vite hva forfatteren synes hun kan skrive. Kan hende får en biograf vite mer fra en 7. sans som har tilhørt forfatteren? Ikke noe av dette sa jeg til Torborg Nedreaas. Jeg husker jo ikke noe av hva jeg sa. Hun var en fasade, eller hun var en lissom-frigjort gøyol bohemkvinne. Hun sto på det nye håndknyttete gulvteppet fra Kasjmir og sa til gjestene sine at de kunne pule hvor de ville, bare ikke på hennes nye teppe. Det er femti år siden.

Jeg leser på den morsommere venstre siden av oppslaget i *In Another World*-kalenderen. Der vanker det for hver uke et visuelt kunstverk eller fotografert objekt pluss en velvalgt tekst. Året er proppet med utopiske ideer, som riktig nok er foreldete, eller hva vet jeg, som hvordan inngangen til inngangen til Paradis ser ut, ifølge japanere i 1942, og om deres tanker om udødelighet, for eksempel ved å brenne figurer i Kong Teck-seremonien i Malaysia.

Her er noen tanker som Darwin har gjort seg, om hvordan det blir hvis alle rasene skal smelte sammen, tenkt ut i 1887, og her er et cover for albumet *Un autre Monde* fra 1984 av rockebandet Téléphone, og jeg tenker med en gang på Torborg Nedreaas som en kandidat til et utopisk engasjement. Kanskje jeg kan finne et godt emblem eller symbol til papirdukken? Kreml? En dåse russisk kaviar, en bisam-pels? Likte hun måneraketter? Var hun ikke egentlig allerede en innbygger av Sovjetunionen, kan man spørre.

Min favoritt-utopiske visjon ved Lev Trotskij kommer her: Illustrasjonen er CCCP, i fantastisk flott «futuristisk» stil. CCCP som fire fyrstikkmenn. Av El Lisitskij. (*Fire Aritmetiske Operasjoner, Sovjet 1928*). Torborg var født i 1906. Hun var tjueto da dette ble publisert. Hun var akkurat i rette alder til å bli fasinert om hun fikk lese den. Teksten av Lev Trotskij, tatt fra *Litteratur og revolusjon*, kom på engelsk i 1925.

Den kommunistiske livsstilen kommer ikke til å forme seg blindt som koralløyer, men bli bygget bevisst, testet av tanken, ledet og korrigert. (...) Mennesket kommer til å flytte elver og fjell, bygge folkets palasser på toppen av Mont Blanc og på bunnen av Atlanteren; og *han* skal gi fylde rikdom, brillians og intensitet til livet, men også den høyeste form for dynamisk kvalitet. Livets kamskjell vil knapt ha hatt tid til å forme seg før det vil bli knekket åpent igjen under presset av nye tekniske og kulturelle oppfinnelser og oppnåelser. Livet i fremtiden kommer ikke til å bli monotont.

Men hvorfor kombinerer jeg Torborg med kommunistiske utopier? Hun er da ikke en foreldet utopist; hun er en «re-aktualisert» forfatterinne som skriver om kjærlighet, kunst, og politikk, og er i «familie» med Duras, Yourcenar og Ernaux?

Tidslinjen

Jeg kan røpe følgende utopiske tanke, som jeg har i utvikling: Det er nemlig sånn at vi deltar på *en hemmelig tidslinje gjennom alle tider*. Et løp som stille og rolig er en berøring av den samme tids forløp. Den tiden som er. Vi løper med fakler, eller vi løper med volvestaver, vi løper fra Delfi, eller er det fra kvinnenenes hytter, de som «bare» kan bygge huset sitt selv, føde barn, melke og lage klær av hva man har?

Men ikke med samme alder, status. Det er nettopp ikke samme. Berøringens høyeste potens er å innvies, følelsen av å innvies, på en eller annen måte få et tegn. Det foregår sjelden, nei aldri, med ridderslag, det foregår ved å kjenne på det ekte mennesket. Ta på hverandre. Gi hverandre drikke ved vannposten, brønnen ... Spørre om veien, litt tafatt, for man vet jo ikke hvor man skal. Og den som er yngst, vet noe, og den som er eldst, vet noe; hun tenker, og ingen sier så mye om det. Ingen heier, ingen mållinje er markert. Og da er det på tide å spørre hvordan den unge vet at dette er det som må til. Hvordan får man den kunnskapen?

Den eneste grunnen til at vi kunne møtes, var min egen tidlige debut. Jeg hadde publisert tilstrekkelig til at jeg torde å gå rundt i verden og *tro* at jeg var forfatter. Selv lengtet jeg bare etter å være med i litteraturen.

I en anmeldelse av et av mine teaterstykker, i Dagbladet, ble det sagt at stykket tydeligvis var «skrevet med livmortappen». Nokså ironisk for meg, siden jeg nesten hadde blødd i hjel etter det siste barnet og nå hadde fått foretatt en hysterektomi. Jeg hadde altså skrevet med et kondemnabelt skriveredskap, men nå skulle jeg jaggu ta meg sammen og skrive uten min naturlige penn og med nedsatt sexlyst, ifølge leksikonet. Men da hadde livmorfjerningen nedsatt skrivelysten?

Hvor nær kan man komme i møtene med Torborg Nedreaas? Gjennom å lese novellene, romanene, essayene, skuespillene eller gjennom å lese den eneste biografien om henne, kalt *Sommeren med Nedreaas*, en bok som slett ikke tar mål av seg å være en biografi, men som er mer som kåserier du koser deg med i en ferie, i en serie av lignende verker. Men det er den vi har. Nærmest var jeg kanskje med novellen «Stoppested». Den satt jeg lenge og dramatiserte for TV-film da jeg var stipendiat i Fjernsynsteatret. Jeg visste ikke at den allerede var dramatisert. Uansett var det veldig nyttig å virkelig få leve seg inn i den.

Akkurat som besteforeldrene mine ble ekskludert fra Norges Kommunistiske Parti, måtte paret Nedreaas og Axel Bull Njø også gå fra partiet, Trotskij gikk det visst også galt med. Var det verd å nevne noen som det ikke gikk galt med, forresten? Hvordan tror en liten pike på 1950–60-tallet at en forfatter skriver det hun skriver? Tror hun at forfatteren lever livet mens hun gjør andre ting? Trekker fisk for sin mann? Skreller poteter? Har en stor gryte på kok? Tror den lille piken at damen med det røde håret og den fine ørnenesen sitter ved et kjøkkenbord og skriver? Som piken selv? Og så kommer mannen inn og får smake suppen? Skriver på hva? Skriver om noe hemmelig, noe som skaper spenning og fryd i kroppen, og sjalusi hos mannen, som det piken selv skriver, og som sender forankringsnett mellom hennes egen lille sjel og alt hun vet som er der ute.

Det spiller ingen rolle om forholdene er enkle. Det kommer til å endre seg. Snart skal jo elvene vendes! Forholdene for skriving har alltid vært enkle, og det er ideelt og tilsynelatende beskjedent; å skrive er penn og papir, og med få unntak har forholdene vært enkle gjennom det skrivende menneskets historie.

Alternativet kunne ha vært at forholdene var elendige. At du satt i fengsel og måtte skrive inn i en medfanges øre. Eller at du satt på toppen av Mont Blanc og skrev i et tårn med folkelige fliser og kolossalstatuer av Lenin og Marx.

Skrive, det er voksent. Tegne, det er barnslig, men det er fordi tegnestilen avslører at du *er* et barn. Du som tegner og er så dum at du røper deg. Du er bare en liten pike som drømte om damer i lange kjoler og riddere på hvite hester, og der damene har høye, spisse hatter med slør. Det er sånt du tegner, for du har lest en guttebok, og Tarzan var gøyere!

Så du skriver heller. Så voksent du kan, og du kan ikke avsløre det barnslige i skrivestilen for deg selv mens du skriver, for tanken har bekledd ordene med dype og aktive bakgrunnsbilder som er helt perfekte. Du vet ikke at leseren ikke kan se dine bilder.

Voksne. Vokset. Duk. Skrive på et underlag av voksduk? Voksduk som er voks på tekstil. Glatt, men myk og lett å vaske av og demper likevel aktiviteten ved bordet, med blomstermønster samlet og gjentatt over et rutenett.

Jeg husker jeg skrev en tekst om Franziska. Det var jaggu moren til Herdis ... men jeg tok vel bare navnet.

Har hun en skrivemaskin?

Jeg roter meg langt inn i min egen barndom nå. Jeg har brukt Herdis og Torborg til å drømme meg tilbake.

Lukter det nykokt blåbærsyltetøy? Viktig/uviktig. Har hun, altså jeg, en egen skrivemaskin, må hun minst være konfirmert og ha ønsket seg en skrivemaskin og fått den. Fy! Å helt eie sin egen skrivemaskin er utenkelig. Skrivemaskiner er for redaktører. Hun burde ønske seg noe annet. Sin

første krølltang. Carmen curlers var det noe som het?

Den lille piken veksler mellom å lese bøker for barn og bøker for voksne og bøker som bare skal fortelle hvordan menneskekroppen fungerer, eller om måneraketter, og hun leser ukeblader.

Eksempel fra legebok: Barna blir til ved at en voksen kvinne går på dans og danser med en ung mann av samme rase, mens en mann av en annen rase spiller smektende musikk inn over dansegulvet. I luften svever notetegn. Da kommer følelsene frem, og et barn kan løsnas og klekkes etter en forening av de to, de eneste rette foreldrene. Leseboken leser hun ut samme dag som den blir delt ut på skolen.

Noen forfatterinner har allerede, idet den lille piken sitter der og strever med å bli forfatterinne, nådd en alder hvor de tross alle advarsler skriver store verker om å være kvinne. Men det er i Paris. I en annen verden. De har oppsatt hår, røde kinesiske jakker og elskere i Amerika: Jeg vil starte på en papirdukke med Simone de Beauvoir her! Alle som levde på den tiden, tror de er moderne! Ganske gøy å tenke på hvor feil de tok.

Det som fortelles inne i bøkene, har allerede skjedd. Derfor er det tryggere å lese romaner enn å leve livet. Det er ikke så mange som får leve livet. Erter skal legges i bløt dagen før. Poteter skal skrelles. Den lille, nye forfatterinnen, eller skal vi si forfatteren (hva er det som er smartest, hva kommer du lengst med, hva vil være skuffelse?).

Jeg, den lille rødhårete jenten, leser et sted at det er en ydmykende posisjon å sitte der på kjøkkenet med voksduken som har roser, men også ruter og med skrivesakene, hva de enn består av, for det er så fattigslig. Dette har ikke den lille jenten helt forståelse for, for alt er i orden! Hun kan skrive hva hun vil. Teknologien er ok. Ingen prøver å stanse henne.

Ingen kan undervise henne, men folkeskolen utstyrrer henne med nok skriveundervisning. Grammatikk, høytlesning, gjenfortelling, forklaringer på vanskelige ord, en ny lesebok for hvert trinn. Alt som behøves, finnes tilgjengelig for hun som vil bli forfatter. Forfatterinne. Det er forvirrende. Hva skal det hete. Ingen har ennå sagt at det er noe mindreverdig eller pinlig med å være kvinne. Kvinne som skriver. Men det er det jo. Man skal bare igjennom noen stadier, noen opplevelser og noen studier i marken.

Hun leser jo hele tiden bøker med kvinnenavn på omslagene, hun interesserer seg ikke for forfatterbiografier, men det kommer til å komme. Det kommer til å komme så det synger, tenker jeg som skriver dette, her jeg sitter med laptopen på dynen og med minnebilder fra steder i Bergen by, bilder fra steder rundt Bergen by. Bilder fra Wesselstuen restaurant på 60- og 70-tallet. Bilder fra bydelen Møhlenpris, fra Nygårdsparken, fra Blylaget, Nesodden. Tankene farer over det utvalgte landskapet som de vil, som en fugl. Hva er det å fortelle, egentlig?

Ingen kan i hvert fall fortelle meg noe av det jeg skulle kunne si om disse minnene. Det jeg kom til å sanke på vandringene i de gatene. Byjente. Sett mye ugress. Holdt sin kropp under regnvær. Vått ansikt, hender og fravokst regnfrakk, våt ull mot handleddene. Som en hund etter å finne et hus med fårepølse i, eller kakao og musikk på piano. Men du kommer sjelden inn i de husene. Hund. Jente. Aldri. Du kommer bare inn dit med *piken-med-svovelstikkene-metoden*, med Herdis-metoden kommer du lett inn, for en liten stund, akkurat så lenge at du kan snappe en pølseskive eller oppfange rare voksenproblematikker og fordunste igjen. De kysser! De dreper hverandre! De syr seg igjennom fingrene på symaskin! De dør på gulvet utenfor dass, de skyter piler inn i øynene på

hverandre, de gemmer piker med vanskapte hender i hemmelige rom, det grynter, men det er ikke grisen, det er onkel, de spytter brunt, selv uten spyttebakker.

Barn skal ikke være profesjonelle. Det er bare det at de er det. Enn så lenge. På en måte. Og dessverre. Gåtejettere. «De onde gåtene» er det som egentlig bygger opp mennesketilværelsen. «Under krigen», «i sengen», «eg satte nattbord imellom», sa min mormor til sin søster, og søsteren, Julie, visste med en gang hva *det* handlet om.

Enn så lenge er det slik som Roald Dahl skal ha ment at det var. Diktningen hjelper. De som ikke tror på magi, vil aldri finne den, mente han. Han skrev for å gjøre barnet til en bokleser. Det har han sagt. Og hvorfor skal barnet bli en bokleser. Kan det være for å forvandle dem til bokskrivere? Hadde Roald Dahl en plan?

Men hva skal barnet gjøre, hvis barnet føler seg som en bokskriver? Kanskje barnet kan møte en ekte forfatter (forfatterinne). Det kan hjelpe. For dette barnet vet at er det noe forfattere gjør, så er det å lyve, og lyve det kan man.

Å skrive er å lyve. Å skrive er å holde liv i seg selv mens man lyver. Du vet ingenting om meg! For jeg lyver! Å skrive er å sitte midt i krigen og være et menneske med alt som følger med i posen. Hva du trodde på, og som derfor må forsvares.

Barndommen er vandringsen i regnet. Regnet er i øyet når du vil følge regnets fallen, regnet, den enkelte regndråpes skjebne ned gjennom takrenner og fortauskanter. Men også å kjenne tusentonnerne i konvoi og den enkelte sjømanns eller soldats skjebne. Folkeslagenes historiske vandring som gir sine resultater. Som rust må pikkes av. Som rust? Som kunst? Hvem er jeg? Er jeg jøde hvis min mor er det? Er hun? Skal jeg dø da? Er jeg ikke verd en sur sild? Og hvis jeg er kommunist, får jeg varme da? Vil jeg få stor nok regnfrakk? Vil jeg bli

lykkelig hvis Norge blir en sovjetrepublikk? Hvorfor gir de sitt liv for Norge, når de kunne ha fått oppvarmete svømmebasseng for arbeiderbarna i Sibir hvis de bare ble kommunister? Hvorfor flytter vi ikke til Sibir?

Følge samtidig inn i de voksnes verden. De voksne beundrer dem som har fått noe til. I tiden ligger en rand av beundring for geniet. Det er på alle sider, i alle leirer. Nå har geniet sprukket i solen. Solen har sitt eget glitter i vanndråpenes multispeilinger. Men hvis vi går til Torborgs barndom der i bakgårdene på Møhlenpris, må deklamering av vers ha vært et av sporene, og jomfruers omfavnelse av enhjørninger. En vannskulptur kan for Torborg ha vært en slags uskyldig pornografi. Hva tenker små tynne piker med fletter og utstikkende maver om alle de nakne skulpturene i parken? Hva er de små jomfruene verdt?

Hva om Freud kom på tynne ben gjennom Nygårdsparken? Han pekte på fontenen med sigaren og sa noe om penis-misunnelse, og noen gutter begynte å kaste stein på svanene?

Hva er de muntre, gøye, rappkjeftede unge arbeiderskene verdt, de unge kvinnene som bare ville elske, ville gifte seg, bli mødre, ville være verdt et liv, de unge kvinnene på sofakanten med strikkepinnen, det levrete blodet og en vaskebøtte mellom knærne?

Å leve er å lyve. Man kan like gjerne skrive sant mens man lyver for seg selv? Jeg vet hva Torborg, den lille, leste. Hva hun *måtte* lese. Pensumet for alle i folkeskolen. Det er enkelt. Det er bare å finne ut hvilken utgave av Nordahl Rolfsen hun hadde på skolen. Leseboken hans ble brukt fra 1898 og frem til femtitallet, da Thorbjørn Egners overtok. Som en overtagelse fra Viktoriatiden og frilynte venstre til sosialdemokratiets modernisme.

Ukeblad, forfatternes venner

Det var en gang at ukebladene, de ukebladene som fungerte som betaling for alt husarbeidet i uken, betalte for noveller. Ukebladene inneholdt en herlig blanding av lyse og mørke skjebner, sannhet, løgn og tegneserier.

Det hadde ikke gått an å vokse opp uten ukeblader. Historiene om moralsk forfall, attergløymmer, å komme i ulykken, å, det er så mange temaer som forteller hvor farlig det er å være kvinne. Det er besettende farlig; det er som om man stivner av det, det er som om alt som kan nytes, ikke er for oss. Samtidig finnes det noen mennesker som er besatte av at seksualiteten er svaret. Frigjørelse sier de, borgerlig moral stumper og ødelegger deg. Du må gjøre alt helt motsatt!

Følgesvenner av Freud ble tvunget ut av Wien og videre ut i Europa. Wilhelm Reich satte hele intelligentsiaen i Oslo (tidligere Kristiania med sin Kristiania-bohem) på ende. Tillitsfulle og moderne kvinner (og menn) la kropp til eksperimenter om lyst i bryster. Kan jeg rope at jeg tror omkostningene var svært store for enkelte som var med på de eksperimentene? Kan jeg noe for at jeg synes eksperimenteringen på fanger i konsentrasjonsleirene og eksperimentene til seksualfanatikerne smelter sammen til ett og det samme, akkurat som jeg synes at Nasjonal Samlings radikale faner til forveksling ligner på kommunistenes og sosialdemokratenes uttrykk?

Sterilisering av «evneveike»? Samer? Utlevering av jøder? Er det meg som roter? Men en ung kvinne av den nymotens verden må ha arbeid, må forsørge seg, må ikke bli til noe, må bare spise og ha pent tøy.

Da oppdaget den unge forfatterinnen, eller forfatteren, at ukebladene betalte for tegnene, uansett om det du skrev var

sant eller ikke sant, og de spurte heller ikke om hva som var levd, eller hva som var stjålet liv. Det var heller ønskelig å være litt dristig. Sånt selger. Hvis jeg leser alle bøkene dine, vet jeg alt om deg, tror leseren. Men forfatteren (forfatterinnen) vet at sånn er det ikke. For hun vet at hun har solgt sin sjel. Ikke for å få ligge med jomfruer med rumpelangt hår. Hun ville være en moderne kvinne som fant sin egen vei ut av morass og gjørme, kulturens løgnhistorier, menneskedyrenes besettelser av hverandre, makt, tilraning, innflytelser og fremskritt, fremskritt, fremskritt. Ja, hvem skrev ikke ennå godt.

Hvem hadde ikke ennå en oppgående adferd. Det var lærerne, lektorene (før de ble inispisert), mødrehygiene-kontorene (før det ble oppdaget at de ikke ga prevensjon til de ugifte), barnehjemmene (før de ble avslørt). Der var ennå en tro på fornuft og varme, varme som i varme hender.

Alt dette er funderinger omkring iakttagelser som jeg gjorde før jeg egentlig var moden nok til å skulle ha iakttatt slike ting. Jeg skulle ha svermet for forelskelsen, og forelskelsens hormonelle sider skulle jeg ikke ha visst noe om. Den store planen er likevel for omfattende til at en liten pike kan gjennomskue den. Men slik som jeg levde, hørte jeg alt som ble sagt mellom de voksne. «Små gryter har også ører», sa de advarende til hverandre og viftet med øyenbrynene, for de kunne ikke konversere på fransk. Jeg var en liten gryte, jeg hadde ører, jeg hadde mye kokende i de små lekegrytene mine også. Stein, jord og gress. Vi hadde minst to aviser hver dag, vi hadde bøker, og vi hadde en Remington på soverommet, der jeg lå og lyttet mens jeg leste Torborg Nedreaas. Nei, lå jeg ikke og lyttet med hodet inne i radioen? (Det var da jeg hadde fått eget rom, og inn på rommet kom Torborg N og Tarjei Vesaas og snakket fint til meg). Torborg Nedreaas leste sin Herdis på det fineste bergenske hun kunne. Hva er det som

er galt med by-bergensk, jeg kommer aldri til å forstå hvorfor dette er den eneste sosiolekten som kan diskrimineres i Norge. Torborg Nedreaas snakket jo sånn!

Og nå må det hete instinkt. Instinktivt klarer den lille piken å oppsøke den ene etter den andre av byens forfattere. En heter Zinken Hopp (drakthistorie og barnebøker om Jo og Sofus, *Trollkrittet*), en heter Øivind Bolstad (romaner med underlige handlinger) – han snakker om kybernetiske feriereiser, han snakker om å gjenoppvekke de døde. Han er en Knausgård før Knausgård, og han reiser selv mye til Øst-Europa. Det er vel den samme falanksen, men han gir den unge piken audiens òg, siden hun kommer fra denne kommunistiske familien. En gul bok som heter tropismer, den setter henne på sporet av ny skriving. En heter Finn Bjørnseth (der er det Aftenlandsproblematikk og Fredskontor), og han hadde skaffet seg et fantastisk kontor med rester av koret i Johanneskirken, utskiftede utskårne søyler. Så det er på tide å oppsøke Torborg Nedreaas. Min mor gir meg en ny drakt.

Det skjer på Wesselstuen en dag hun besøker «hjem-byen» sammen med mannen sin. Dette paret i formelle klær. Jeg tror hun hadde en streng drakt, hvit bluse og liten hatt, og sigarett i et munnstykke av elfenben. Håret er falmet, kroppen er nesten forsvunnet i tekstilene, de er kan hende krympet i kroppen. Håret er som falmete strå, med et rødt skjær, men ikke noe farlig flammende. Nei jeg husker ikke hva vi snakket om. Jo, jeg må ha fortalt at jeg skriver, for det visste de, og at jeg hadde lest henne, det kunne hun vel gå ut fra. Så blir vi reddet av fru Berentsen som kommer iført en fantasi-Nille-drakt og med en ordreblokk. Det drikkes litt ved dette bordet. Jeg tryller frem et glass sherry, jeg tror nok det var sherry. Og pianodamen glir over tastaturet sitt, det kommer musikk ut av instrumentets hvelv. Vi kommer ikke

til å snakke om den besettende seksualiteten eller den helvetes strikkepinne-aborten, og heller ikke om det satans klassesamfunnet som gjør utnyttelsen av arbeiderkvinner til easy piece. De *vil* gifte seg! Tenk, de vil gifte seg! Men de vil ikke *måtte* gifte seg?

Under ligger stoltheten i situasjonen. Jeg har klart det. Hun har klart det. Jeg vil klare det jeg òg. Jeg kommer til å klare det, hun har klart det. Sherry!

Jeg er vant til at alle kommunister er borgerlige i adferden, straks man er offisiell, straks man representerer. Det er jo det gode liv, borgernes liv, som alle skal få nyte. Min nærmeste familie føler seg i familie med disse, selv om de aldri har kommet innenfor dørstokken vår. Bøkene deres leses, artiklene deres kommenteres. Mine nye mennesker føler seg som en del av samme bevegelse, de er skadeskutt i de samme krigene, kastet i de samme kulturelle storgrytene som vi alle skal opp i. Navnene svever inn i den lille grytens ører. Nordahl Grieg, Rudolf Nilsen, Sigurd Hoel, Nic Waal. Det er bare å utvide og hente flere stoler.

Kanskje disse besteforeldrene, som var stinne av fortellinger om kunstnere og deres samfunnsrolle opp igjennom den lovmessige historien på vei mot det klasseløse samfunnet, hadde noe å bidra med. Hvor bevisst det var, vet jeg ikke, men bestefar forsøkte å lese inn «arbeiderromanen» sin på min lille kasettspiller. Da jeg var gått fra ham den dagen, og han hadde kasettspilleren for seg selv, var han imidlertid for svak til å trykke ned de to opptaksknappene. Jeg husker den skjelvende fingeren som knapt torde å forsøke.

Min mor fikk *Musikk fra en blå brønn* til å virke forlokkende, som om hun ville innvie meg i tanker om den romantiske døden. Jeg ville lese hele forfatterskapet til Tob som en dikting om pasjon. «Kjærlighet er det eneste som teller. Det

er idiotisk å tro at den er begrenset til én mann og én kvinne – ingenting er så vanskelig å uttrykke og beskrive som pasjonen, det mest hverdagslige og samtidig mangetydigste av alt», skrev Duras en gang.

Akkurat som min mamma ville hun ha alt sammen. Til 70-årsdagen fikk Torborg et stort kamskjell som min mor hadde hatt med seg fra verden der ute. Kanskje det enorme skjellet ble lagt i kanten av rosebedet utenfor villaen på Nesodden. Kanskje vokste det videre i Bunnefjorden. Kanskje røsket perlen seg likevel løs og trillet over i et annet eventyr.

Kan noen kalles Torborg?

Det er noe som kalles generasjoner. Noen er eldre enn noen, noen yngre, og noen er utdødd. Hvis alle skulle stå på samme bekkalokk, ville det bli trangt. Hvis du var født for eksempel på 1950-tallet, kunne du ikke unngå å vite at noen kan hete Torborg, for noen leste bøkene hennes, bibliotekaren anbefalte bøkene hennes, mormoren din hadde henne på nattbordet. Stemmen hennes kom ut av radioen, som stemmene til andre forfattere. En het Tarjei. En annen bare Johan.

Og så var det plutselig slik at en streng dirret, jeg tror det heter at en streng dirret; selv om vi har mange strenger inne i magen, er det én som plutselig dirrer. Torborg, nå har vi vent oss til det maskuline, barske makt- og brynjesterke nasjonsbyggende navnet ditt. Nå som du skriver favorittnovellene våre. Kanskje skriver hun om deg, kanskje.

En vakker dag skal jeg fylle ut og si noe mer om dette. Men nå vil jeg bare nøye meg med å fortelle at jeg fikk møte Torborg. Jeg fikk møte Torborg og mannen hennes på Wesselstuen, og de var begge veldig små og puslete. Torborg var tynn og kledd i

en fornuftig drakt, røykte hele tiden, og hjemme hadde hun tre siamesere. Jeg hadde skrevet jeg òg, så jeg ville bare vite når det korrekte tidspunktet for å kalle seg forfatter inntraff. Senere ble det besøk på Blylaget. Det var som å komme inn i biblioteket hos udyret i Disney-filmen: Belle kommer inn i et bibliotek, og her skal kjærligheten skyte fart når udyret gir Belle hele biblioteket til odel og eie. Hos Torborg var det torneroser på veggene utenfor, bøker inni, og katter. Alle bøkene var skrevet av Torborg. De var bare oversatt til alle verdens språk. Kyrilliske rygger side om side med japanske og kinesiske.

Hvem var denne damen som bare var redd for to ting: for det fine teppet sitt og for å dø (for å ikke bli minst like gammel som sin mor)?

Livets kamskjell

Jeg kom i 70-årsdagen til Torborg med et skjell med en ufullstendig perle i, sanket før perlen hadde fått frigjort seg. Jeg sa ikke at den var fra min mor. Jeg hadde ikke råd til å kjøpe presang. Har alltid følt meg uhederlig med dette. Litt i Herdis' ånd, på en måte?

Siste setning

Jeg har lest alle bøkene dine og tror jeg vet alt om deg. Jeg kjenner din redsel, og dine skrik har sivet inn under døråpningene hos meg. Du var kastet hardt inn mot veggene hos dere. Noen slo.

Du tenker at du er forlatt, at du er sviktet, at du er glemt, og at en forvandling aldri kommer. At skriften din ikke skal

bli bevart, eller bli forstått hvis den blir funnet. At ingen kjenner splittelsen mellom det du vil, og det du òg vil. Ingen kan lukte blandingen av kål, kålrabi og sild og do i oppgangen lenger. Ingen kunne vite at så snart det kom prevensjon, kunne eller klarte du ikke lenger å si nei; at så snart sjenansen var ryddet av veien, var du selv på vei gjennom skogholtet med ny frisyre, og det var opphissende å tenke på hva ulven kunne komme til å gjøre med deg.

Musikk: tango med fransk trekkspill.

Rødhette, du ønsket å møte ham!

For da kom *det* til å skje. Ja, du *måtte* møte ham! Livet måtte skje. Han snakket sikkert veldig vakkert på et kulturelt utviklet høyspråk, han var noe ved musikken. Han hadde lest sin Hölderlin. Han kunne det poetiske blomsterspråket, hva en blå blomst betød i buketten. Han var en *kulturmänn*, for å si det med svenskene. Du visste hva en blå brønn betød:

«*Det var bare navnet som var blått.*»